
ARİSTOTELES, DEVLET, KÖLELER VE VATANDAŞLIK

ARISTOTLE, THE STATE, SLAVERY AND CITIZENSHIP

АРИСТОТЕЛЫ, ГОСУДАРСТВО, РАБЫ И ГРАЖДАНСТВО

Abdullah KIRAN*

ÖZ

Aristoteles köleliğin doğadan ve doğuştan olduğunu, siyasi statü veya toplumsal eşitsizlik neticesinde sonradan ortaya çıkmadığını savunur. Köleliği doğadan kölelik ve yasal kölelik şeklinde iki farklı kategoride ele alan Aristoteles'e göre doğadan köle olanların sonradan özgürleşmesi veya azat edilmesi mümkün değildir. Doğadan köle, doğası gereği, diğer bir deyimle yaradılışı itibariyle köledir. Kişinin azat edilmesi, özgürlüğünü kazanması veya statüsünün sonradan değişmesi, kölelik niteliğini ortadan kaldıramaz. Zira köle olan, her zaman, her yerde ve her durumda köledir, ancak kimileri hiçbir durumda ve hiçbir yerde köle olamazlar. Aristoteles'e göre kimi insanların yönetmesi, buna karşılık kimi insanların da yönetilmesi doğuştan ve doğadandır. Doğa insanları entelektüel kapasite ve fiziksel güç açısından farklı yaratmıştır. İnsanlar entelektüel kapasite ve fiziksel güç olarak farklı olduklarından, bazıları doğa tarafından efendi, bazıları ise köle olarak tasarlanmıştır. Yüksek bir entelektüel kapasite bağışlanmış olanlar emir vermek içindir; daha az akıl ve sağduyuya sahip olup vücut açısından güçlü olanlar ise sadece emirleri yerine getirmek için uygundur. Aristoteles'e göre devlet faydacı (*utilitarian*) bir zeminde kurulduğu için kölelik hak ve doğaldır. Bir devlet yapılanmasında köleler hizmet edip üretime katılarak katkı sağlarken, özgür vatandaşlar yönetim işlerine katılıp kamu yararına çalışırlar. Aristoteles'e göre devletin vatandaşı olabilmenin en önemli şartı kamu yararına olan bir işte çalışıp yönetime katılmaktır. Vatandaşlığı oldukça ayrıcalıklı bir statü olarak değerlendiren Aristoteles köleler, işçiler, çiftçileri, kadınlar ve zanaatkârları vatandaş olarak kabul etmez.

Anahtar Kelimeler: *Aristoteles, Kölelik, Devlet, Vatandaşlık, Yönetim*

ABSTRACT

According to Aristotle the slavery stems from nature and it's innate; it has not been emerged as a result of social inequality or difference of the status. Aristotle classifies slavery into two different categories as natural and legal slavery. According Aristotle, those who are the slaves by nature can't be manumitted. While some people are slaves wherever they are, some can't be slaved at anywhere. It's is by nature that some are masters and the others to be ruled. Since men differ in their intellectual and physical capacity, it is by nature that some are masters and

the others are slaves. Those who are endowed with a high intellectual capacity are eligible to command, but those who are endowed with physical strength are designed to obey and fulfill commands. Since the state has been built on utilitarian ground, the slavery is legitimate and natural. In a state structuring, while the contribution of the slaves comes by their serving and joining the production process, the free citizen's takes part in the administration duties. According to the Aristotle, the most important conditions of being a citizen are to take duty in the administration of the state and work on behalf of public welfare. Thus Aristotle gives a very privileged statue to citizens of state and doesn't accept the slaves, workers and farmers, women and artisans right of citizenship.

Key Words: *Aristotle, Slavery, State, Citizenship, Administration*

АННОТАЦИЯ

Аристотель утверждает, что рабство является естественным и врожденным, а не в результате политического статуса или социального неравенства. Согласно Аристотелю, который рассматривает рабство в двух различных категориях как рабство от природы и законное рабство, рабы от природы не могут быть освобождены впоследствии. В то время как, некоторые люди всегда и всюду являются рабами, другие нигде и никогда не могут им быть. Естественно, что некоторые люди управляют, а некоторые управляются. Поскольку люди различаются по интеллектуальным способностям и физической силе, некоторые из них созданы природой как хозяева, а другие - как рабы. Высокий интеллектуальный потенциал для того, чтобы отдавать приказы пожертвованным; Обладающие высокими интеллектуальными способностями люди созданы для того чтобы дать приказы, а менее интеллектуальные но физически сильные способны осуществлять эти приказы. Согласно Аристотелю, рабство является правильным и естественным, потому что государство основано на утилитарной почве. При государственном структурировании рабы служат и помогают производству, а свободные граждане участвуют в государственных делах и работают на благо общества. По словам Аристотеля, самым важным условием быть гражданином государства, является работа в общественных интересах и участие в управлении. Аристотель не принимает рабов, рабочих, фермеров, женщин и ремесленников в качестве граждан.

Ключевые слова: *Аристотель, Рабство, Государство, Гражданство, Администрация*

GİRİŞ

Köleliğin doğadan ve doğuştan olduğu tezini savunan Aristoteles, kölelere devlet yapılanması içinde hizmet etme ve üretime katılma şeklinde yer verir, ancak kölelerin vatandaş olarak kabul edilmesi düşüncesini benimsemez. Kölelerin vatandaş olması bir yana, Aristoteles'e göre özgür doğmuş işçiler ve çiftçiler bile vatandaş olamazlar. Devleti, belirli bir entelektüel kapasiteye sahip olan özgür vatandaşların kurduğu bir yapı olarak kabul eden Aristoteles, bu özgür yurttaşların da tek tip olmamalarını savunur. Özgür yurttaşların birbirinden farklı olmalarının, dengeyi koruma açısından gerekli bir unsur olarak düşünür. Zira devlet, ayrı parçalar arasındaki dengedir. Ancak ayrı parçalar ile kast edilen, köleler, çiftçiler ve işçiler değil, devletin özgür yurttaşları arasındaki dengedir.

Aristoteles'e göre doğa, özgür vatandaşlar ve kölelerin bedenlerini birbirinden farklı bir şekilde yaratıp biçimlendirmiştir. Kölelerin bedenleri elle

Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık

yapılan işler için uygun ve yeterince güçlü iken, özgür insanların akılları ve entelektüel kapasiteleri gelişmiştir. Onlar devlet ve kamu işlerini yürütmek hususunda gerekli bilgi ve becerilere sahiptirler. Akıllarını kullanma iradesine sahip olmayan köleler, ancak evcil hayvanlar gibi söz dinleyerek itaat ederler. Köleler de aynen evcil hayvanlar gibi bedensel ihtiyaçlarımızı gidermeye yararlar. Doğuştan köle olanların kölelik yapması doğru ve uygun bir davranıştır. Aklını kullanma iradesinden yoksun olan kölenin fiziki gücünü eyleme geçiren şey, efendinin emir vermesi ve yönlendirmesidir. Doğa, özgür insanı erdemler açısından kölelerden daha üstün yaratmıştır.

Aristoteles kimi insanların köle, kimi insanların da özürü olması sonradan ortaya çıkmış bir durum olarak kabul etmez. Ona göre kölelik statü farkı, sosyal veya siyasal bir eşitsizlik neticesinden meydana gelmiş bir durum değildir. Kölelik bizzat insan doğası ve yaradılışı ile alakalıdır. Yaradılıştan kaynaklanan kölelik statüsü sonradan değişmez. Aristoteles “kimileri her yerde köledir, kimileri hiçbir yerde” köle değildir diyerek (Politika, 1255a: 33) kölelik statüsünün değişmez olduğunu savunur. Köle ve efendi arasındaki ayrımı, her ikisinin sahip oldukları erdemler üzerinde açıklamaya çalışan Aristoteles’e göre “kader ya da tesadüf, insanı erdemli ya da dürüst yapmaz.” Efendinin emir vermesi, sahip olduğu kimi erdemler ve yeteneklerle ilgilidir. Herkes erdemden pay almıştır, ancak aynı ölçüde değil. İnsanlar erdem sahibi olabilmek için dışsal nedenlere ihtiyaç duymazlar; çünkü erdemler de doğadan ve doğuştandır.

Köleyi ailenin bir unsuru olarak gören Aristoteles, köle ve efendi arasındaki ilişkiyi metazori (zora dayalı) bir ilişki olarak kabul etmez. Efendinin mülkiyeti altında yaşayan köle, efendinin mülkiyetinin bir parçası olması nedeniyle efendinin de bir parçasıdır. Köle, üretim sürecinde yer alarak efendinin eylemde bulunmasını kolaylaştırır. Efendi köle ilişkisinde efendinin yararı önceliklidir; kölenin yararı sonradan ortaya çıkar. Aristoteles’e göre köle ve efendi arasındaki ilişki her ikisinin de yararına olan bir ilişkidir. Bu işbirliğinde efendi, akli ve entelektüel birikimi ile katkı sağlarken, köle fiziki gücüyle destek sunar. Efendinin köleye kötü davranması ne kölenin, ne de efendinin işine gelmez. Zira köle, efendinin, “ondan henüz ayrılmış bir parçasıdır.”

Şüphesiz Aristoteles, kölelerin de, yaradılış itibarıyla diğer özgür yurttaşlardan farklı olmadıklarını ileri süren görüşlerden haberdardır. Örneğin MÖ 5. Yüzyılda Sofist Alkidamos, Tanrının kimseyi önceden köle olarak belirlemediğini, bütün insanları özgür olarak yarattığını dile getirirken, Antiphon da insanların doğal olarak her bakımdan eşit olduklarını savunmuştur. Ancak filozof bu görüşleri doğru bulmadığını ifade etmektedir².

² Aristoteles, “Kimileri ise efendinin köleyi yönetmesinin yanlış olduğunu, aralarında doğalarından kaynaklanan bir fark olmadığını, farkın ilişkiden kaynaklandığını ve böyle bir ayrımın metazori oluşundan dolayı haksız bir şey olduğunu söylerler” (1253b:28) ifadeleriyle, köleliğe karşı çıkan görüşlerden haberdar olduğunu, ancak bu fikirlere katılmadığını belirtmektedir.

Aristoteles'in kölelik konusundaki görüşlerinin yanı sıra, vatandaşlığı da adeta ayrıcalıklı bir statü olarak ele alması bilim âleminde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Bu makalede Aristoteles'in neden köleliği doğadan ve doğuştan kabul ettiği tezi ele alınarak, gene Aristoteles'e göre vatandaşlık ve kimlerin devlette vatandaş olabilecekleri hususu incelenecektir.

1.Devletin Ortaya Çıkışı

Aristoteles devletin ortaya çıkışını (a) aile; (b) ilk birlik olarak kabul ettiği köy; (c) son birlik olarak ele aldığı (çeşitli köylerin birleşmesinden oluşmuş) şehir (veya şehir-devlet/i) üzerinden açıklar. Aile, şehri meydana getiren parçalardan biri, en küçük yapıtaşdır. Ancak aile de kendi içinde parçalara; özgür kişilerle kölelere karşılık gelecek biçimde alt bölümlere ayrılır. Aristoteles şöyle yazar: “Bir ailenin en küçük parçalarına bölünmesi, üç çift ortaya çıkartır: efendi ile köle, koca ile karı, baba ile çocuklar. Öyleyse, bu üç ilişkiden her birinin ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini kendimize sormalıyız. Bunların ilkinin anlatmak için despotluk sözü kullanılır; öteki ikisine daha kesin adları olmadığı için kocalık ve babalık diyebiliriz” (Politika, 1253b: 27-28; Tunçay, 2010: 190).

Aristoteles'e göre devlet, insanların yüksek düzeydeki ahlaki ve entelektüel ihtiyaçlarını karşılamak amacı için vardır. İnsanlar sadece devlet sayesinde barbarlıktan kurtulup medenileşebilirler. “Ancak devletin temeli adalettir, halk adalet sayesinde rahat eder.” (Politika, 1253a: 27). Devlet, adalet üzerine tesis edildiğinde halk rahat eder ve mutlu bir yaşama kavuşur. Bizzat insan doğası, kalıtsal olarak kendisini politik yaşama sürüklemektedir.

Aristoteles bireyin kendisini tam anlamıyla ifade etmesinin yalnızca devlet ile mümkün olabileceğini söyler. Ona göre, sosyal hayat olmasaydı insanlar birer canavar olurdu. Aristo devletin kökenini, insanların bireysel ihtiyaç ve arzularını tatmin etme çabasında arar. Devlet, zamanlama olarak aileden sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen, doğası gereği hem aile, hem de bireyden daha üstündür. Ayrıca birey devletin bir parçası olmadan amacını gerçekleştiremez (Rusell, 2006: 341).

Aristoteles'e göre devlet faydacı (**utilitarian**) bir zeminde kurulduğu için kölelik hak ve doğaldır (Gettell, 1956: 64). İnsanlar entelektüel kapasite ve fiziksel güç olarak farklı olduklarından, bazıları doğa tarafından efendi, bazıları ise köle olarak tasarlanmıştır. Yüksek bir entelektüel kapasite bağışlanmış olanlar emir vermek içindir; daha az akıl ve sağduyuya sahip olup vücut açısından güçlü olanlar ise sadece emirleri yerine getirmek için uygundur. Bu koşullar altında, eğer efendiliğin yetki ve gerekleri ihmal edilmezse, kölelik karşılıklı olarak yararlıdır.

Aristoteles'e göre baba olmak veya bir kölenin efendisi olmak belirli bir sorumluluk gerektirir. Bir baba veya köle sahibinin kendisine ait olana karşı haksızlık yapması, pek olası bir durum değildir. Nasıl ki çocuklar, belirli bir yaşa erişinceye kadar babanın bir parçası iseler, köleler de aynı şekildedir. İnsan kendisine ait olana zarar vermek istemez; zira insan kendisine karşı adaletsiz olmak istemez (Nikhomakhosa Etik, 1134b; 117-118). Aristoteles baba ve oğul arasındaki ilişkiyi yönetim şekilleri bağlamında krallığa benzetirken, baba ve köle arasındaki ilişkiyi

Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık

tiranlığa benzetir (Nikhomakhosa Etik, 1160b; 184).³ Çünkü kral uyruklarını sevgi ile yönetirken, tiran uyruklarını zorla yönetir.

Aristoteles'e göre devlet, ancak belirli bir entelektüel kapasite sahip olan özgür yurttaşlar tarafından kurulabilir. Lakin bu özgür yurttaşlar tek tip değil, birbirlerinden farklıdırlar. Bir yapının devlet olabilmesi için, yapıya katılanlar arasında farklılıklar olması gerekir. Zira devlet, ayrı parçalar arasındaki dengedir. Devletin eşit ve özgür vatandaşları arasında bir denge olmalıdır; çünkü herkes aynı anda iktidar olamaz (Politika, 1261a: 50). Üstelik “Devlet bir yatırımdan fazla bir şeydir, amacı yalnızca yaşamayı olanaklı kılmak değil, yaşamaya değer bir yaşamı kurmaktır” (1280a: 101; Tunçay: 2010: 190).⁴ Yaşamaya değer bir yaşamı da köleler ve hayvanlar kuramaz, ancak mutluluktan pay alan özgür varlıklar kurabilir. Aristoteles göre “Devlet yalnızca aynı yerde yaşayan ve üyelerini kötülükten alıkoyan, mal ve hizmetlerin değiş tokuşunu sağlayan bir topluluk” şeklinde de tanımlanamaz. Bir devletin devlet sayılabilmesi için bunlar var olmalı; ancak bütün bunların yanı sıra, “Devlet vatandaşların aileleriyle beraber iyi yaşamalarını amaçlar, her şeyiyle tam bir yaşam olsun ister.” (Politika, 1280b: 103). Aristoteles “iyi yaşamı” mutlu ve soylu yaşam ile özdeş görmektedir. Soylu eylem, siyasal birlik olarak devlet var olduğu müddetçe mümkündür. Siyasal toplum, salt bir arada yaşamak ve arkadaşlık uğruna değil, soylu eylemlerde bulunmak için vardır.

2.Köleler ve Vatandaşlık

Aristoteles'e göre devlet vatandaşların toplamından oluşur. Ancak Aristoteles, bir ülkenin sınırları dâhilinde yaşayan herkesi “vatandaş” olarak kabul etmemektedir. “Vatandaş” olabilmenin belirli kriter ve şartları var. Aristoteles, kendisinden önce yapılmış olan “vatandaşlık” tanımlarından yola çıkarak, kendisine has bir vatandaşlık tanımında bulunur. Aristoteles şöyle yazar: “Genel olarak mahkemelere katılan, dava açma ve dava edilme olasılığı olan kişilere vatandaş denir. Ancak bu tanım son derece belirsizdir, örneğin bir ticaret anlaşmasına yabancı bir insan da taraf olabilir”...(Politika, 1275a: 89). Aristoteles'e göre bir kişinin mahkemeye başvurabilmesi, dava açma haklarına sahip olması ve aynı zamanda hakkında dava açılabilmesi, o kişinin “vatandaş” sayılması için yeterli değildir. Çünkü vatandaş olarak kabul edilebilmek için, kişinin “yasamaya” katılması gerekir. Aristoteles, “bir insanın yargılamaya ya da yasamaya katılma hakkı varsa ona vatandaş deriz” (Politika, 1275b: 91) diyor. Yasamaya katılan bir insan, ülke yönetiminde söz sahibi olur. Eğer bir kişi yönetime katılıyorsa vatandaş, ancak yönetim de yer almıyorsa vatandaş değildir. Şayet bir kişinin devlet yönetimine katılma yeteneği ve şansı varsa, o zaman o kişi vatandaşdır. Vatandaş olan yönetmek

³ Aristoteles krallık ve tiranlık rejimi şu şekilde karşılaştırır: “Kral korumaları silahlı vatandaşlardır, tiran korumaları ise ücretli yabancı askerlerdir. Kral yasalara uygun şekilde kendilerini yönetmesini isteyen vatandaşları yönetirken, tiran yönetilmek istemeyen insanları yönetir. Bundan dolayı kral vatandaşlarını korur, tiran ise kendisini vatandaşlarından korur” (Politika, 1284a: 115)

⁴ Mete Tunçay bu pasajın çevirisinde “yatırım” kavramını kullanırken, Furkan Akderin “para ortaklığı” diye çevirmiş.

ve yönetilmeyi iyi bilmelidir. İyi bir vatandaş hem yönetme, hem de yönetilme bilgisine sahip olmalıdır. Vatandaşlar açısından yönetim, özgür insanların diğer özgür insanları yönetmesidir.

Aristoteles'e göre "Bir devletin yaşayabilmesi için gereken insanların hepsi vatandaş değildir." Vatandaşlık önemli ve ayrıcalıklı bir konudur. Örneğin, çocukların da yetişkinler kadar yaşama hakkı vardır, ancak onlar sınırlı vatandaşlardır. Aristoteles, en iyi devletlerde işçilerin vatandaş olmadığını söyler. Vatandaş sayılmada kişinin işi, konumu ve statüsü belirleyicidir. Aristoteles'e göre vatandaşlık aşağılık işlerden muaf olan insanlara ait bir tanımlamadır. "Bir devlette vatandaşlar topluluğu yetki sahibidir." Yöneticiliğin beceriye dayandığı rejimlerde işçiler vatandaş olmaz, çünkü işçinin ya da ücretle iş yapan kişinin, gerekli tüm yetenekleri elde etmesi mümkün değildir (Politika, 1278a: 96). Elbette işçi bir yabancı veya gezgin değildir; ancak yine de işçi vatandaş olarak kabul edilemez. Aristoteles işçiler gibi, çiftçileri de vatandaş kategorisinde ele almaz. Ona göre "Eğer çiftçiler sadece kendilerini ve ailelerini doyuracaklarsa bunun devlete ne yararı olur?" (Politika, 1268a: 69). Oysa vatandaşların özgür olması ve vergi ödemesi ve kamu yararına fatalitelerde (iyilik) bulunması şarttır; sırf köleler ya da fakirlerden oluşan bir ülke olmaz. Daha çok zengin olanlar, vatandaş dahi olsa, kendilerinden fakir olanlardan daha fazla vatandaşdır. Aynı şekilde daha çok soylu olanlar da, daha az soylu olanlara göre daha çok vatandaşdır.

Aristoteles bazı demokrasilerde, anne veya babası yabancı olanların, hatta evlilik dışı çocukların dahi vatandaş olarak kabul edilmelerini, "geçici" bir durum olarak değerlendiriyor. Ona göre bu yönetimler yeterince vatandaşa sahip olduklarında, artık vatandaş alımını durdururlar. Aristoteles'e göre devletin en önemli sorumluluklarından biri de vatandaşın erdemini kendisine dert edinmesidir. Eğer devlet, vatandaşların erdemlerini artırma hedefinden eksik kalıyorsa, böyle bir durumda devlet sadece bir ittifaktan ibarettir. "Bu nedenle devlet bir arada olan ve vatandaşlarını kötülüklerden koruyan, rahatça ticaret yapmalarını sağlayan bir oluşum değildir. Devlette tabii ki bunlar olmalıdır, ancak tüm bunların varlığı devleti ortaya çıkarmaya yetmez. Devlet vatandaşların aileleriyle beraber iyi yaşamalarını amaçlar, her şeyiyle tam bir yaşam olsun ister" (Politika, 1280b: 103). Devletin asil amacı iyi ve erdemli bir yaşama katkıda bulunmaktır. İyi yaşam mutlu ve asilce sürdürülen yaşamdır. Devlet diye tanımlanan siyasi birlik, sadece birlikte yaşamak için değil, vatandaşların asil davranışlarda bulunmasını da sağlamaya çalışmalıdır (Politika, 1281a: 103).

Aristoteles'e göre toprağın mülkiyeti silahlılar ve tam vatandaşlara ait olmalı, toprağı işleyenler ve toprak sahiplerinin farklı olması gerekir. "Tüm toprağın ortak mülkiyette olması görüşüne katılmıyoruz"⁵ diyen Aristoteles, toprağın bireysel

⁵ Aristoteles ortak mülkiyet için şöyle yazar: "Ortak mülkiyetin bir sıkıntısı daha var. Bir şeyin sahibi arttığı zaman o mala duyulan saygı azalır. İnsanlar ortak olan şeyden çok sadece kendilerine ait olan şeylere dikkat ederler. Ortak olan şeylere ise kendi yaşamlarına etki ettiği sürece özen gösterirler. Bu durumun en önemli nedeni de bir başkasının o işle ilgilendiğine

Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık

ve kamusal mülkiyet olarak ikiye ayrılmasını savunur. Kamu toprağından elde edilecek gelirlerin bir kısmı ortak sofralar için tahsis edilirken, bir kısmı da, Tanrılar için, muhtemelen Tanrılara sunulacak adaklar için ayrılmalıdır. Vatandaşların sahip olduğu bireysel toprakların bir kısmı kente yakın, diğer bir kısmı da sınırda olmalıdır ki, savaş çıktığında herkes birlik içinde hareket etsin. Bir vatandaşın mülklerinin sadece sınırda veya kent merkezine yakın bir yerde olması, adalet ve eşitlik ilkesine aykırıdır (Politika, 1330a: 237). Aristoteles'e göre sadece, "Vatandaşlar mülkiyete sahip olmalıdır, çiftçiler, işçiler, köleler ve civarda oturanlarsa barbarlardır" (Politika, 1329a: 235). Onlar mülkiyet sahibi olmamalıdır. Aristoteles'e göre sıradan insanlar üç tür işle uğraşırlar: Çiftçilik, ticaret ve işçilik (Politika, 1289b: 128). Oysa vatandaşlar çiftçi gibi yaşamamalıdır; erdemlerini artıracak kadar rahat yaşamalı, yapmaları gerekli işler için de boş vakitleri olmalıdır. Vatandaşlar geçim sıkıntısı yaşamamalıdır. Aşağı sınıfların ve erdemden nasibini almamış olanların devlette bir payı olmamalıdır. Geçimlerini sağlamakdan başka, devlete herhangi bir katkıları olmayan işçiler ve çiftçilerin yaptığı işler kölelerinkinden pek farklı değildir. Zira "Kölelerin işlerini yapabilmek de kölelik diye isimlendirilir. Tüm işçiler bu gruba dâhildirler" (Politika, 1277b: 93). Aristoteles yeterli bir zenginlik ve mülkiyete sahip olamayan insanların, kölelerinkine benzer bir hayat sürdürdüklerini düşünür. "Fakir insanların kölesi yoktur, bu nedenle karılarını ve çocuklarını köle gibi kullanırlar" (Politika, 1323a: 217) derken, hayatlarını devam edebilmek için çalışmak zorunda olan insanların köle gibi yaşadıklarına inanır. Kısacası Aristoteles, emeği ve fiziksel gücüyle hayatlarını kazanan insanların, kölelerinkine benzer bir hayata sahip olduklarını savunur.

Aristoteles'e göre toprağı işleyecek olanlar mümkün olduğunca köleler olmalıdır. Bunun yanı sıra toprağı işleyenlerin tamamının aynı halktan olmamasına da dikkat edilmelidir⁶. Köleler işlerini iyi yapmalı ve isyan çıkartacak kadar cesur olmamalıdır. Kimi durumlarda, kente yakın yerlerde bulunan işçiler de çalıştırılabilir, ancak bu yabancıların da köleler gibi olması gerekir (Politika, 1330a: 238). Vatandaşların sivil ve askeri olmak üzere iki görevi bulunur. Uzun yıllar devlette hizmet edenler, belirli bir yaştan sonra emekli olup "rahip" olabilirler. Vatandaşların düşük düzeydeki işlerle ilgilenmemesi gerektiğini dile getiren Aristoteles, mümkün olduğu kadar vatandaşı bedensel işlerden muaf tutmaya çalışır.

Köleleri, bedensel gereksinimlerimizi gidermek için yararlandığımız evcil hayvanlarla eşdeğer tutan Aristoteles, onları yurttaş olarak kabul etmez.

3.Köleler ve Özgürlük

Aristoteles, köleliği doğadan ve doğuştan kabul ettiği için, bir kölenin hangi şartlarda özgürleşebileceği konusuna değinmez. Ancak Platon, kölelerin de

yönelik inançtır. Ev içinde de benzer bir durum yaşanmaktadır. Çok sayıda köle az sayıda köleden daha az iş yapar" (1262a:52)

⁶ Aristoteles'in bu hususta Platon ile aynı görüşü paylaştığı görülmektedir. Zira Platon da "kölelerin kolayca boyun eğmeleri isteniyorsa, aynı ülke halkından olmamaları gerekir, elden geldiğince de aynı dili konuşan insanlar olmamalıdır" diye yazar (Bkz. Yasalar, 777d: 247).

özgürleştirileceği veya azat olacakları kimi durumlardan söz eder. Platon'a göre akli başında bir insan, annesi veya babasını dövmez; dövmeye kalkarsa ve bu olaya tanıklık eden köle müdahale edip saldırıya uğrayan ebeveyni korursa, o zaman bu kölenin özgürleştirilmesi gerekir. Eğer böyle bir olay çarşıda olursa ve köle müdahale etmezse, o zaman agoranomlar tarafından yüz kırbaç ile cezalandırılmalıdır (Yasalar, 881c: 379). Yine Platon'a göre, yasaları "çiğneyerek kendisine ve atalarından birine ait olmayan bir şeyi sahibinden izin almadan alıp götürən insanı," ihbar eden köle de devlet tarafından azat edilmelidir (Yasalar, 913c: 421). Aynı şekilde bir yaşlıya yapılan kötü bir muameleyi bildiren köle de yetkililerce azat edilmelidir.

Platon kadınlar ve köleler konusunda öğrencisi Aristo'dan farklı düşünmekteydi. *Devlet* adlı eserinde, "Demek ki, kadının yaradılışı da erkeğinki gibi devlet bekçiliğine elverişlidir. Yalnız bu yaradılış kadında zayıf, erkekte kuvvetlidir... Devlet yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılışta her iki cinsten aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir" (Platon, *Devlet*: 142-143) diye yazar. Böylece Platon'un, kölelerin ve kadınların "bağımlılığını" kabul eden Aristoteles'ten daha ileri bir görüşe sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Aristoteles kadın ve köleleri ailenin bir bileşeni, diğer bir deyimle tamamlayıcı olarak görmesine karşılık, kadının devlet işlerinde, erkek gibi bütün işleri yapabileceğini kabullenmez.

Geçmiş pek çok uygarlıkta kadına, babasının ya da kocasının mülküyümü gibi davranıldığını hesaba kattığımızda, Platon'un kadınlar konusunda çağının oldukça ötesinde bir görüşe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Buna rağmen Platon da köle sahibiydi. Platon, "köle utandırıcı bir mülktür" diyordu; ancak öldüğünde, sahip olduğu miras arasında iki tane de köle vardı (Abû'l Farac: 106).

Sonuç

Antik Yunan'da köle sahibi olmak, vatandaşların siyasi yaşamda daha özgür olmalarını sağlayan önemli bir unsur sayılırdı. Öncelikle iş gücünden yararlanılması düşünülen köleyi haksız yere dövmek ve eziyete maruz bırakmak, *hubris*, yani kibirlilik olarak görülürdü. Bu yönüyle Atina'daki köleler Sparta'dakilere nazaran daha iyi bir yaşama sahipti, zira Spartalılar, kölelere karşı kötü ve haince davranıyor (Plutarkhos, 2017: 47), spor ve savaş antrenmanlarında, kimi zaman köleleri canlı hedef olarak kullanabiliyorlardı. Tabii Antik Yunan'da iş gücünün önemli bir bölümünü köleler oluşturmaktaydı⁷. Aristoteles, "boş vakti" (*leisure*), diğer bir

⁷ Kölelerin özgür insanlar gibi dans edip türkü söylemeleri yasak iken, Spartalılar onlara kimi zaman şarap içirtip sarhoş eder, türküler söyleyip komik duruma düşürürlermiş. Thebaililer, Lakonia seferi sırasında esir ettikleri Sparta kölelerine Terpandros'dan, Alkman'dan, Laakoniali Spendon'dan şiirler okutmak isteyince, esir alınmış olan köleler, efendileri izin vermiyor diye şiir okumazlar. Plutarkhos, "Sparta'da özgür insanın her yerdekinden daha özgür, kölenin her yerdekinden daha köle olduğunu söyleyenler olmuştur" diyerek Sparta'lı kölelerin zorluklarına dikkat çeker. Bkz. Plutarkhos, Lykurgos'un Hayatı:48.

Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık

deyimle “uygun zamanı” medeni bir yaşamın ilk koşulu olarak kabul etmekteydi. Ona göre, insanların eğitimle, politikayla ve diğer soylu amaçlarla uğraşmasına olanak tanıyan, “boş vakit”ti. Sadece Aristoteles değil, genellikle eğitilmiş Helenler, fiziksel çalışmayı sosyal ve ahlaki açıdan “aşağılayıcı” görürlerdi. Kuşkusuz Antik Yunan’da vatandaşa bu boş vakti sağlayacak olan da kölelerdi.

Birçok Yunan şehir devletinde köleler nüfusun yaklaşık yüzde 30’una ulaşmaktaydı (Freeman: 204). Yunanlılar önceleri köleleri Trakya’dan, daha sonraları da Küçük Asya’nın iç bölgelerinden satın alırdı. Kölelerin bir kısmı evlerde hizmetçi olarak, bir kısmı tarlalarda, madenlerde ve atölyelerde çalıştırılıyordu. Atina’da becerikli köleler, yerine göre vatandaşlar ve vatandaş olmayan diğer özgür kişilerle birlikte çalıştırılabiliyordu. Atina’da tiranlar kovulduktan sonra Kleisthenes çok sayıda yabancıyı ve köleyi vatandaşlığa kabul etmiştir (Politika, 1276a: 91).

Sonuç olarak Aristoteles, değil köle ve yabancıların, işçi ve çiftçilerin dahi “vatandaş” olarak kabul edilmesi taraftarı değil. Kısacası Aristoteles oldukça sınırlı ve imtiyazlı bir “vatandaşlık portresi” çizerek, köleler, yabancılar, işçiler ve çiftçilerin devlet yönetiminde yer alması ve kamusal alanda çalışmalarını uygun görmez.

Kaynakça

- Abû'lFarac, Gregory, *Abû'lFarac Tarihi*, TTK Yayınları, Türkçesi: Ömer Rıza Doğrul, Cilt I
- Aristotle, *Metaphysics* (2005), *Translated by W. D. Rose*, Nu Vision Publications, LLC
- Aristoteles (2017), *Politika*, Çev: Furkan Akderin, Bütün Yapıtları -3, Say Yayınları
- Barber, Nathan (2006), *European History*, Alpha
- Bolay, Süleyman Hayri (2005) *Aristo Metafiziği ile Gazzeli Metafiziğinin Karşılaştırılması*, M.E.B. Yayınları
- Gettell's (1956), *History of Political Thought*, by Lawrence, C. Wanlass, George Allen, London
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, Üçüncü Basım, 1991
- Molyneux, John.H., Simonides (1992), *A Historical Study*, Bolchazy-Carducci Publisher
- Platon, *Devlet* (1993), Çev: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, 6. Basım, Remzi Kitabevi
- Platon, *Sofist* (2011), Eski Yunancadan Çev. Furkan Akderin, Say. Yaamları
- Platon, *Yasalar* (2007), Çev. Candan Şentuna- Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, Üçüncü Basım,
- Plutarkhos (2017), *Lykurgos'un Hayatı*, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, Çev. Sabahattin Eyüboğlu- Vedat Gönyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, II. Basım
- Ponting, Clive (2001), *World History, A New Perspective*, Pimlico
- Russel, Bertnard (2016), *Batı Felsefesi Tarihi*, 1. Cilt, İlk Çağ Felsefesi, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları

Tunçay, Mete (2010), *Batı 'da Siyasal Düşünceler Tarihi*, Seçilmiş Yazılar, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları